

CORINA TEODOR

O ISTORIE DIN FĂRÂME:
PROTOPOPIATUL GRECO-CATOLIC
AL MUREȘULUI LA ÎNCEPUTUL
SECOLULUI XX

CORINA TEODOR

O istorie din fărâme:
PROTOPOPIATUL GRECO-CATOLIC
AL MUREȘULUI LA ÎNCEPUTUL
SECOLULUI XX

Cu un cuvânt înainte de
VIRGIL BERCEA, episcop greco-catolic de Oradea

EDITURA MEGA ▪ CLUJ-NAPOCA ▪ 2017

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

TEODOR, CORINA

**O istorie din fărâme : protopopiatul greco-catolic al
Mureșului la începutul secolului XX / Corina Teodor. -**

Cluj-Napoca : Mega, 2017

Conține bibliografie

ISBN 978-606-543-804-0

2

© CORINA TEODOR, 2017

Tehnoredactare:
CRINA SINCOVICI



www.edituramega.ro

e-mail: mega@edituramega.ro

CUPRINS

CUVÂNT ÎNAINTE (Virgil Bercea)	7
ARGUMENT	9

CAPITOLUL I.

FRAGMENTE DIN ISTORIA ECLEZIASTICĂ ȘI A VIEȚII RELIGIOASE

I.1. <i>Antecedente: din istoria protopopiatului greco-catolic al Mureșului</i>	15
I.2. <i>O metamorfoză ecleziastică și implicațiile din Ardeal: Episcopia greco-catolică maghiară de Hajdúdorogh</i>	40
I.3. <i>O lume de sate și preoți în Ardeal: protopopiatul greco-catolic al Mureșului la începutul secolului XX</i>	69
I.4. <i>Dincolo de captivitatea noii episcopii de Hajdúdorogh: reacții politice din protopopiatul greco-catolic al Mureșului</i>	111
I.5. <i>File dintr-o istorie de familie: Dionisie Decei</i>	136
I.6. <i>Noi începuturi: Dionisie Decei – paroh la Bandul de Câmpie</i>	161
I.7. <i>Într-o primăvară, un sinod</i>	173
I.8. <i>Din realitatea ecleziastică: câteva vizitații canonice</i>	189
I.9. <i>Simpatii și antipatii clericale: Dionisie Decei, George Târnăvean și Ioan Roman</i>	193
I.10. <i>Descăli și parohi: de la altarul bisericesc la altarul didactic</i>	212
I.11. <i>Marginalii confesionale: sectanții în Ardeal</i>	251

CAPITOLUL II.

UMBRELE MARELUI RĂZBOI

II.1. <i>Când încă verba volant: zvonurile în timpul Primului Război Mondial</i>	263
II.2. <i>Daune materiale în parohii</i>	272
II.3. <i>Despre eroi și morminte în arealul mureșean</i>	277
II.4. <i>Ajutoare din țărâmul făgăduinței</i>	286

CAPITOLUL III.
SCHIȚE DINTR-O TULBURĂTOARE ISTORIE SOCIALĂ

III.1. <i>Prezențe discrete: câteva personaje feminine</i>	295
III.2. <i>Eșecuri matrimoniale, cu parfum de femeie</i>	312
III.3. <i>Căsătorii în cumpănă. Dispăruți fără urmă pe frontul Primului Război Mondial</i>	332
III.4. <i>Despre copilărie în vremuri de război</i>	342
III.5. <i>Victime colaterale: singuri pe lume</i>	352

CAPITOLUL IV.
ÎN CĂUTAREA UNOR SOCIABILITĂȚI PUBLICE ȘI PRIVATE

IV.1. <i>Când viața e mai presus de canoane. Moravuri la început de veac</i>	367
IV.2. <i>Biblioteci parohiale în secvențe mureșene</i>	378
IV.3. <i>Călătorii și călători la început de veac</i>	390
IV.4. <i>Un sacerdoțiu uman: detalii medicale în documentele protopopiatului</i>	402
IV.5. <i>Concedii clericale</i>	409
IV.6. <i>Tutun, tămâie și alte fumuri ardelen</i>	418
IV.7. <i>„Nihil sine Deo” în ambient ardelen</i>	426

CAPITOLUL V.
O ISTORIE APROAPE DE FINAL

V.1. <i>Un personaj nou în scenă: Elie Câmpeanu</i>	443
V.2. <i>Reîntregirea protopopiatului greco-catolic al Mureșului</i>	461
EPILOG	469
BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ	479
ANEXĂ	503



CUVÂNT ÎNAINTE

*„Avem comoara aceasta în vase de lut, ca să se învedereze că puterea covârșitoare este a lui Dumnezeu și nu de la noi” (2 Cor 4,7). Sfântul Pavel le spunea celor din Corint și ne spune nouă astăzi de sufletul și trupul omului: comoara și vasul. Munca de cercetare a arhivelor este laborioasă, istoricul este chemat să culeagă frânturi de informații și, asemenea arheologului care caută să reconstituie din cioburi un vas în întregul său, la sfârșitul studiului său va căuta să restituie o „istorie”. Cu mult talent, Corina Teodor ne oferă o astfel de construcție după rigorile metodologice ale cercetătorului, ținând cont de faptul că „memoria este materia primă a istoriei, iar pe de altă parte, istoria alimentează memoria, făcând loc și uitării...”, după cum mărturisește în epilogul acestei lucrări. Într-o altă dimensiune regăsim „comoara și vasul” reconstituite și transpuse în pagină de istoricul care se apleacă cu acribie pe pagini colbuite de istorie prin „puterea covârșitoare” sădită în el de Dumnezeu. Marcus Tullius Cicero în lucrarea sa *De Oratore* are faimoasa, arhicunoscuta aserțiune „*Historia magistra vitae est*”. Cititorul, la finalul lecturii acestei cărți: **O istorie din fărâme: protopopiatul greco-catolic al Mureșului la începutul secolului XX**, autor Corina Teodor, va realiza cât de adevărat este și cât conținut, câtă formă se găsește în aserțiunea lui Cicero.*

Evenimentele trezesc emoții și reverberează în istoria locală, însă, cu timpul se estompează și rămân în memoria noastră ca „o amprentă lăsată de un loc sau de un personaj”. Ceea ce încă întâlnim în amintiri, ceea ce se întrezărește în amprenta lăsată de evenimente, ceea ce întâlnim în cioburi și frânturi sunt parte a unui întreg, o istorie locală ca parte a unei istorii mai ample, la rândul ei o parte a istoriei universale. Nici o frântură de adevăr nu trebuie uitată, istoria, cu bune și rele, trebuie redată în mod

obiectiv pentru că „nimic nu e chiar întâmplător” sau lipsit de semnificație, iar posteritatea trebuie să cunoască adevărul. Arhivele, memoriile, amprentele evenimentelor sunt „o istorie în fărâme sau din fărâme”, devente materie primă a cercetătorului chemat să restituie întregul.

Este ceea ce Corina Teodor ne oferă prin lucrarea de față: **O istorie din fărâme: protopopiatul greco-catolic al Mureșului la începutul secolului XX**. Dincolo de rigoarea cercetării și de aparatul critic aferent, această carte este transpusă într-o manieră dinamică, ne oferă scenariul unui tablou în mișcare care ne introduce în atmosfera începutului de secol XX, așa cum aceasta se întruchipează în „aerul domol ardelean”. Dacă memoria selectivă a posterității reține numai marile evenimente, aceste „fărâme de istorie” ne coboară în intimitatea protagoniștilor istoriei timpului respectiv, ne prezintă oameni cu speranțe și deziluzii, dedicați idealurilor pe care caută să le promoveze în ciuda dificultăților, descoperim oamenii, eroii care au clădit istoria, azi anonimi pentru marea majoritate.

Istoria protopopiatului greco-catolic de Târgu Mureș la început de secol XX reînvie memoria protopopului Dionisie Decei, a parohului George Târnavăean și a altor preoți dedicați muncii de păstorire a comunităților de credincioși și apostolatului. Adevărul revelează lumea reală, cu luminile și umbrele ei inerente, cititorul descoperind de multe ori „istorii” și trăsături de caracter pe care le regăsim constant în istoria lumii și în trecutul Bisericii.

Istoria nu este numai o lecție despre trecut, ci și o lecție despre viitor, pentru cei care știu să vadă în spatele evenimentului petrecut în concretul istoriei cărămizile care clădesc evenimentele care vor urma. Este o istorie a ambientului pluriconfesional și multiethnic al Ardealului, o lecție a conviețuirii, cu aceleași lumini și umbre, pe care Europa de azi o are de învățat, este o istorie a unei Biserici care face apostolatul refacerii unității creștine și a modului concret în care acest ideal se întruchipează în concretul istoriei.

Toate acestea sunt redată astăzi, cu finețea talentului artistic și profesionalismul istoricului de Corina Teodor. „Comoara și vasul” regăsite! Cercetările ulterioare vor aprofunda tema și se vor extinde asupra altor veacuri, însă contribuția autoarei în cunoașterea istoriei protopopiatului greco-catolic de Mureș o consacră și îi conferă autoritatea de a fi un nume de referință.

+ Virgil Bercea
18 noiembrie 2016



ARGUMENT

Gândul de a scrie această carte s-a conturat treptat, pe măsură ce documentele de arhivă păreau a dezvălui lumini și umbre despre o lume demult apusă. Lumini – căci imaginea apostolatului clerical asumat de mai mulți parohi la începutul secolului XX demonstrează într-adevăr că lumea ferecată în decepțiile Primului Război Mondial n-a mai fost la fel. Umbre – fiindcă, din păcate, arhiva protopopiatului a avut și ea de suferit în acei ani tragici. Astfel încât nu de puține ori firul evenimentelor sau deciziilor se întrerupe brusc, neputând fi urmărit deznodământul lor.

Dar oricum, aceste documente de arhivă, conservate azi la Direcția Județeană Mureș a Arhivelor Naționale, își păstrează importanța, în durata lungă a istoriei, prin ceea ce spun, dar și prin ceea ce nu spun sau doar ne lasă să intuim. Pe bună dreptate, istoricii din jurul prestigioasei reviste franceze *Annales*, care au dărâmat zidul pozitivismului, au lansat câteva avertismente serioase din punct de vedere metodologic, valabile până astăzi. Căci nu cantitatea unor documente, cât mai ales calitatea acestora și a întrebărilor pe care istoricii le pun trebuie să ancoreze coordonatele unei cercetări.

Așadar, o istorie în fărâme sau din fărâme, este cea a protopopiatului greco-catolic al Mureșului¹ la începutul secolului XX. Istorie și istorii ale unor oameni din alt veac, pe care speranțele și deziluziile nu i-au ocolit, nici greutățile sau entuziasmul contaminant. O istorie cu eroii ei, între care documentele decupează, cum era de așteptat, principala autoritate ierarhică zonală, Dionisie Decei, dar

¹ Am folosit în text denumirea sub care acest protopopiat este cunoscut în epocă.

alături de care documentele proiectează și siluetele altor preoți, unii dintre ei cu o mare sensibilitate intelectuală, precum parohul din Sângeorgiu de Mureș, George Târnăvean, alții cu asumarea misi-onarismului și la vârsta senectuții, sau dimpotrivă, spirite rebele, precum George Șomlea, în total dezacord cu rigoarea impusă de protopop și de vocația asumată.

Cu siguranță nu este o istorie completă a protopopiatului, mai degrabă secvențe ale acesteia, filtrate de documentele păstrate; dar așa cum impresioniștii păreau încurajați că punctele disparate pot în cele din urmă sugera un ansamblu cromatic, cred că tentativa asumată poate recupera măcar parțial memoria ecleziastică a unor ani deloc facili. În plus, am putut remarca cum în lipsa unor docu-mente, memoria colectivă a reținut, la aproape un veac distanță, amintirea oamenilor, a gesturilor și a locurilor de odinioară.

Situată la 22 de kilometri de Tîrgu Mureș, localitatea Bandul de Câmpie (Mező Band) a devenit în anul 1913, datorită situa-ției convulsionate create prin înființarea episcopiei greco-catolice maghiare de Hajdúdorogh, sediul noii administrații a protopo-piatului greco-catolic al Mureșului. Aproape nimic nu pare să mai amintească astăzi la Band că aici a fost locul în care o elită greco-ca-tolică și-a reglat timp de peste un deceniu ritmul activităților coti-diene într-un alt cadru, după o lungă experiență citadină. Biserica ridicată în vremea episcopului Ioan Bob la Tîrgu Mureș și prin care el își arătase afinitatea cu comunitatea pe care o păstorise între anii 1779–1782 rămăsese în teritoriul episcopiei greco-catolice maghiare de Hajdúdorogh, la fel ca și alte șase parohii ale protopopiatului.

La Band nu doar cadrul era altul, rural, dar și ambientul eclezi-astic. Și totuși, drumurile parohilor din protopopiat s-au îndreptat spre această comună cel puțin de două ori pe an, cu ocazia sinoa-delor protopopești de primăvară și de toamnă.

Așezarea purta amprenta multiconfesionalismului ardelean, iar datele înregistrate în *Șematismul* greco-catolic din anul 1900 reflectau această realitate, cu cei 624 de greco-catolici, 453 de orto-docși, 159 de romano-catolici, 1507 de calvini și 81 de israeliți²;

² *Șematismul veneratului cler al arhidiecezei metropolitane greco-catolice române de Alba Iulia și Făgăraș pe Anul Domnului 1900, de la Sânta Unire 200*, Blaj, 1900, p. 421.

documentele de arhivă nu au reținut tensiuni confesionale majore, în acei ani. Biserica reformată, a cărei siluetă străjuiește și astăzi o parte a localității, închide și ea între zidurile sale de piatră, ecoul unei istorii ecleziastice complementare.

Drumul de la Tîrgu Mureș la Band este în prezent o experiență facilă, datorită mijloacelor pe care modernitatea ni le pune la îndemână. Cu toate că istoria peisajelor aparține duratei lungi, cum istoricul francez Fernand Braudel ne-a îndemnat așa de clar să judecăm, mi-e greu să-mi imaginez că în acel decor ce respectă liniile unui spațiu mioritic, calea ferată, azi aproape în ruină, era poarta de trecere spre climatul urban din vecinătate.

Oamenii locului au transmis de la o generație la alta memorii fragmentate, iar dacă cei din zilele noastre nu mai știu că protopopiatul greco-catolic al Mureșului și-a avut sediul în Band pentru aproape un deceniu, știu în schimb că biserica ortodoxă de azi a fost cândva greco-catolică. Într-o zi la Band, unul din locuitori, domnul David Ioana, a rememorat o istorie de familie, așa cum i-a fost povestită de tată, curator al bisericii, dar și fragmente de istorie ecleziastică. Numele lui Dionisie Decei nu-i era străin, l-a mai auzit în familie, ca și pe cel al succesorului său, preotul ce a trebuit să asiste neputincios la suprimarea funcționării bisericii greco-catolice și preluarea patrimoniului de către ortodocși. Dacă pictura bisericii este astăzi în cromatică contemporană, realizată de artistul mureșean Călin Bogătean, în schimb anul înscris pe turlă și pe poartă, 1905, mărturisește tăcut că monumentul a fost și martor al unei alte istorii.

Memoria colectivă a reținut și locul fostei case parohiale greco-catolice (azi capelă mortuară) și a casei cantonale, cu o frumoasă poartă de lemn, care semnalează timid că avem în față un monument istoric de la începutul aceluiași veac trecut. Livada, azi aproape în paragină, din jurul fostei case parohiale, umbra nucului sigur secular, fântâna cu cumpănă ce străjuiește și ea tăcută umbrele amintirii, au încă forța de a recrea, chiar dacă doar estompat, decorul epocii în care Dionisie Decei, un preot venit din sudul Ardealului, a preluat în toamna anului 1908 funcția de paroh al Bandului. Un scenariu pentru istoria trăită de cel care a devenit în anul 1913 administrator protopopesc al protopopiatului Mureșului, în refugiul de la Band.

Este greu de spus de ce a fost ales Bandul de Câmpie ca reședință a protopopiatului greco-catolic al Mureșului, într-un interludiu de un deceniu. Explicații tangențiale se află și în decizia ce a însoțit transferul sediului administrativ și le vom analiza la momentul potrivit. O parte din parohiile protopopiatului se aflau în imediata vecinătate (Sântana, Pănet, Sâncraiu de Mureș), altele însă dincolo de oraș și dincolo de Mureș (Sângeorgiu de Mureș, Ungheni), făcând destul de aventuroasă comunicarea între toate localitățile și noul sediu al administrației protopopești. Dar așa cum documentele de arhivă mărturisesc, poate și biserica recent construită, poate și zona cumva ferită de tumultul și incandescența citadină, calea ferată ce putea ușura transportul să fi contat în această decizie. Sau poate în primul rând faptul că parohul de Band era viceprotopop.

Oricum, fețele schimbării s-au succedat cu repeziciune în biografia lui Dionisie Decei, mai întâi în anul 1908, după ce o trăsură, probabil închiriată, cum deducem indirect din documentele de arhivă³, l-a adus în această comunitate transilvană, iar apoi în anul 1913, când a primit numirea în funcția de protopop greco-catolic al Mureșului. Astfel că prezenta lucrare interferează istoria instituției protopopiatului greco-catolic al Mureșului cu istoria personală a lui Dionisie Decei, cel care și-a asumat rolul de călăuză într-o vreme în care corsetul politic și ecleziastic era tot mai strâns în jurul destinelor individuale și colective.

³ Faptul că administrația protopopească nu avea o trăsură proprie este sugerat de dese rugăminți adresate parohilor de a-i trimite un astfel de mijloc de transport, atunci când se punea problema deplasării sale pentru efectuarea vizitelor canonice.